

שיעור כותבת הגסה ועט ע"א "אמר רבא" - עט ע"ב "מיתבא דעתיה"

הגר"ח נאה מחשב את נפחם של השיעורים המוזכרים במשנה (בספרו קונטרס השיעורים. ע"פ שיטת הרמב"ם בפרושו לערויות פ"א מ"ב). הביצה הינה 57.6 סמ"ק (57.61 גרם), הכותבת הגסה הינה פחות מכביצה וקליפתה (שיעורה פחות מ-53.8 סמ"ק, כיוון שהקליפה הינה 1/15 מהביצה. לשם השוואה, ביצים של ימינו הן לערך 45 סמ"ק), וכיוון שידה"כ איסור דא"י יש להחמיר ולשערה בכ30 סמ"ק (שם סעיף ג). ה"כותבת" הינו שיעור בנפח תמר וגרעינו, שכנראה היה בימי התלמוד ונפחו גדול מהמוכר לנו כיום (תואם לתמר מין הענברה שיובא לארץ מסעודיה, וגודלו כמעט כפול מין תמר המג'הול).

משנתנו
האוכל ככותבת הגסה, כמוה וכגרעינתה, והשותה מלא לוגמיו - חייב.

משנה
סוכה כו ע"ב
ברייתא
מעשה והביאו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל, ולרבן גמליאל שתי כותבות ודלי של מים, ואמרו (ריב"ז ור"ג לחכמים): העלום לסוכה! (אמרו לעלות לסוכה) לא מפני שהלכה כך (להתחייב לאכול בשיעור סוכה בסוכה), אלא שרצו (ריב"ז ור"ג) להחמיר על עצמן.
שתי כותבות נחשב כאכילת ארעי, שאינה חייבת בסוכה.

משנה
סוכה כו ע"ב
וכשנתנו לו לרבי צדוק אוכל פחות מכביצה - נטלו במפה (ולא נטל ידיים על פחות מכביצה. וכך ידיו במפה משום אנינות) ואכלו חוץ לסוכה (לדידו פחות מכביצה אכילת ארעי), ולא בירך אחריו (לדידו פחות מכביצה אינו מתחייב בברכת המזון. כדעת רבי יהודה, שרק אכילה שיש בה כדי שיעור שביעה מתחייב בברכת המזון. עט ע"ב)
שיעור כביצה נחשב אכילת קבע, וחייב בסוכה.

ברייתא
אמר רבי: כשהיינו לומדים תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע, הביאו לפנינו תאנים וענבים, ואכלנום אכילת עראי חוץ לסוכה.

ברייתא
סוכה כז ע"א
[לדעת ר"א אדם חייב לסעוד 14 סעודות בשבעת ימי חג הסוכות] לפיכך אם השלים (סעודתו) במיני תרגימא (לפתן. בשר או ירקות שמלפתים בהם את הפת) - יצא.

ביצה
פ"א מ"א
ביצה ז ע"ב
[בתורה כתוב שני סוגי איסורי חמץ: "ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור" (שמות יג, 1)] **בית שמאי** אומרים: שאור [עיסת בצק הגורמת לחימוץ העיסה] **בכזית** (אסור להשהות בביתו משום "בל יראה ובל ימצא"), **חמץ בככותבת**.
טעמים של בית שמאי לחלק בין איסור "שאור" ל"חמץ", כיוון שהתורה כתבה את שני האיסורים (ולא הסתפקה בכתיבת "חמץ" הקל והיינו למדים בכ"ש לשאור החמור) ללמדנו ששיעוריהם שונים, ושאור איסורו בכזית (שהינו שיעור קטן), וחמץ איסורו בכותבת (שהוא שיעור גדול יותר).

רבה בשם רב יהודה: בכל איסורי אכילה בתורה השיעור לחיוב הינו מכזית, ביום כיפור כיוון שלחכמים היה ברור שהחיוב הינו רק משיעור שמתיישבת דעתו באכילה שאוכל (ורק בכך יוצא מידי חובת עינוי של שמוטלת עליו ביה"כ), ופחות מכך אינו מתחייב כרת באכילתו. לכך שיעור "כותבת" הינו הגדול ביותר, אף גדול מכביצה.

במעשה רשב"ג בשתי כותבות בלא הגרעינים אינו מתחייב בסוכה, אך כביצה מתחייב בסוכה. משמע שביצה גדולה משתי כותבות גדולות - כ"ש שביצה גדולה מכותבת וגרעינה?

רבי ירמיה: אכן כן, כותבת הגסה עם הגרעין גדולה מכביצה (כדעת רב יהודה), וביצה גדולה משתי כותבות (כמשנה בסוכה. לסיכום: כותבת הגסה והגרעין < ביצה < שתי כותבות בלא גרעין).

רב פפא: כשם שאומרים אנשים "בשיעור של שני קבי תמר יש קב אחד גרעין וקצת יותר" [אם כך יש יותר ממחצית גרעין בכל תמר]

רבא: לא ניתן להוכיח מהוראת ר"ג, כי אכלו פירות, ופירות אפילו כביצה נחשבים כאכילת ארעי ופטורים מהסוכה (ור"ג החמיר אף בפירות לאוכלם בסוכה. ולמעשה כותבת גדולה מכביצה).

רב זביד: מוכח מדעת בית שמאי:
א. כותבת הגסה גדולה מכזית.
ב. יש להחמיר בחמץ יותר משאור (שהינו בכזית). כיוון שכותבת גדולה מכזית (וקטנה מכביצה), אמרו בית שמאי חמץ איסורו בשיעור הגדול יותר: שיעור "כותבת" (אך אם היה הדירוג: כזית > ביצה > כותבת. היו אומרים ב"ש שחמץ איסורו כביצה). ואפילו אם תאמר ששיעור "כותבת" כשיעור ביצה, היה על בית שמאי לומר במשנה "ביצה" - ששגורה לשון זה יותר (כפי שישנה ביצה לעניין שיעור טומאת אוכלים).
שמע מינה, כותבת קטנה מכביצה!

אין הוכחת רב זביד מוכרחת, ייתכן ש"כותבת הגסה" יותר מכביצה.
אבל סתם "כותבת" (שאינה גסה) הינה כשיעור כביצה (וב"ש סברו חמץ שיעורו ככותבת וכביצה), ונקטו בית שמאי דווקא "כותבת" (ולא "כביצה" שהינה הלשון שיותר נפוצה) שאחד מהלשונות נקט ולא דיקדק (לסיכום: כותבת הגסה < כותבת = ביצה < זית).

עד כמה מזמנין (מהו השיעור שחייב באכילתו ברכת המזון לאחריו)? **עד כזית**,
דברי רבי מאיר. **רבי יהודה** אומר: **עד כביצה**.

נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה בפירוש הפסוק "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ח, י). לדעת רבי מאיר "וְאָכַלְתָּ" זו אכילה, "וְשָׂבַעְתָּ" זו שתייה, ואכילה בכזית (חייב לברך ברכה אחרונה על הלחם "ברכת המזון" בשיעור אכילת כזית, ר"על המחיה" לאחר שתייה של יין). ורבי יהודה סבר "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ" מתחייב בברכה אחרונה על אכילה שיש בה שביעה, ואי זו אכילה שיש שביעה? כביצה (ומתחייב בברכת המזון בשיעור אכילת ביצה).

- א. מוכח מדברי רבי יהודה: שאכילה שיש בה שביעה הינה משיעור כביצה.
ב. מוכח מדברי חכמים לעיל: שיעור ישוב הדעת באכילה הינו ככותבת.
לדעת רב זביד: אם אדם שבע בכביצה, כ"ש שמתיישבת דעתו בככותבת - לכן מוכרח לומר שכותבת הגסה פחותה מכביצה.
למעשה: ביצה (משיעה) < כותבת (מיישבת דעת) < כזית.

למסקנה מהמקורות, דירוג הנפחים מהגדול לקטן:

רבי יהודה למסקנה	כותבת הגסה והגרעין	ביצה (כמוכח מרבי צדוק, שמתחייב באכילת קבע בסוכה)	שתי כותבות בלא גרעין (כמעשה ר"ג שלא התחייב בסוכה מפני אכילת ארעין)
בית שמאי	כותבת (באיסור חמץ)	כזית (באיסור שאור)	
מח' בברכות	ביצה (אכילה שיש בה שביעה)	כזית (אכילה שיש בה שיעור)	
רב זביד למסקנה 1	ביצה (שגור לשון, ואינו מופיע)	כותבת (חמץ איסורו יותר משאור)	כזית (באיסור שאור)
דחיית רב זביד	כותבת הגסה	ביצה = כותבת (ואחד משניהם נקט)	כזית (באיסור שאור)
רב זביד למסקנה 2	ביצה (משיעה)	כותבת (מיישבת דעת)	כזית